

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

УДК 947.083 /092/

ПОЛОВА НАТАЛІЯ ВЛАДИСЛАВІВНА

ПОЛІТИЧНА І НАРОДНОГОСПОДАРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
Е.І.КВІРІНГА НА УКРАЇНІ / 1914-1925 рр./

07.00.01 - історія суспільних рухів
і політичних партій

А в т о р е ф е р а т
дисертації на одержання наукового
ступеня кандидата історичних наук

Дніпропетровськ
1992

00819934 (Y)

Робота виконана на кафедрі української історії та етнології
 тики Дніпропетровського державного університету

Науковий керівник - кандидат історичних наук, доцент
 КРИВИЙ Іван Опанасович

Офіційні опоненти - доктор історичних наук, професор
 ВОЛКОВ Радій Іванович,
 кандидат історичних наук, доцент
 КУЛІШ Артем Іванович

Провідна наукова установа - Донецький державний університет

Захист відбудеться 25 грудня 1992 р. в 18⁰⁰ годин
 на засіданні спеціалізованої вченої ради п присудженню науково-
 го ступеню кандидата історичних наук в Дніпропетровському дер-
 жавному університеті /320026, ГСІ, м.Дніпропетровськ - Ю,
 пр.Гагаріна, 72, Дніпропетровський держуніверситет, корп. № 1,
 аудиторія 004/.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
 державного університету.

Автореферат розіслано 24 листопада 1992 року

Вчений секретар
 спеціалізованої вченої ради,
 кандидат історичних наук,
 доцент

КРИВИЙ І.О.

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Ми переживаємо незабутній і, разом із тим, тривожний час. Сьогодні Україна знаходиться на шляху до формування повноцінної державності і намагається стати визнаним членом в ряду цивілізованих світових держав. Одного разу Україна вже мала реальні шанси здобуття державної незалежності, проте, в силу як об'єктивних, так і суб'єктивних причин цього не сталося.

Для того, щоб це не повторилося й надалі, наша увага свамим серйозним чином повинна бути звернена на осмислення тих політичних і соціально-економічних процесів, які мали місце на Україні з початку першої світової війни і до приходу на її землю сталінізму.

Сталось так, що в процесі вивчення парадоксів і драм перехідного періоду від капіталізму до соціалізму на Україні, а також виявлення альтернативного історичного розвитку республіки, з небуття відродилася постать Емануїла Іоновича Квірінга - видатного політичного діяча, грамотного економіста, творчого господарського керівника.

Актуальність даного дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю з точки зору сьогодишнього дня всебічно вивчити діяльність Е.І.Квірінга в 1914-1925 рр., тому що протягом цього поворотного в історії України десятиліття Квірінг знаходився у вирі самих бурхливих і суперечливих подій, які відбувалися на її території.

До цього часу залишився невідзначеним істориками той факт, що український період життя в політичній біографії Е.І.Квірінга багато в чому відрізняється від наступних етапів його життєвого шляху і заслуговує наукового дослідження. Відмінною особливістю цього періоду була активна участь Е.І.Квірінга в формуванні правого крила КД/б/У, його лідерство серед українських "правих" більшовиків, робота по перетворенню принципів "правого" більшовизму в його багатогранній практичній діяльності. Від'їзд Е.І.Квірінга з України в квітні 1925 р. співпав з крахом правої течії в рядах КД/б/У, а отже, сприяв її наступному перетворенню в один із загонів партії більшовицької диктатури.

Проблемно-фактологічна насиченість вибраних хронологічних рамок дозволяє автору даного дисертаційного дослідження зробити

ряд своїх висновків і визначити коло проблем, які вимагають дальшого розгляду.

Наукова розробка проблеми. До сьогодні в історичній літературі збереглося старе уявлення, згідно якому не розкривалася справжня роль Е.І.Квірінга в період роботи на Україні, особливо в радянський час. Це не випадково, бо позиція радянської історіографії пояснюється досить легко - віддавати "канонізацію" виключно вірних і непорушних комуністів, при цьому залишаючи в тіні тих, про кого можна сказати - він був нетиповим комуністом.

Перші згадки про політичну діяльність Е.І.Квірінга з'явилися вже в 20-х рр. в окремих працях і мемуарах його ж соратників, а також спеціальних статтях і деяких узагальнюючих роботах. У цей час над історичною наукою ще не тяжів ідеологічний диктат, тому всі події історичні персоналії висвітлювались без ідеалізації, більш об'єктивно і точно.

У 1922 р. до 5-ї річниці Жовтневої революції Істпартаом ЦК КП/б/У було видано великий збірник спогадів активних учасників Жовтневої революції на Україні. В нього ввійшли мемуари В.Аверіна, С.Гопнер, Е.Квірінга, Н.Копилова, А.Новікова, А.Суханова та інших¹.

Багато спогадів на сторінках "Літопису революції" з'явилася в 1923 р. і пізніше. Інтерес викликають перш за все статті І.К.Амосова, В.К.Аверіна, В.А.Валявки, самого Е.І.Квірінга та ін.²

¹ Пятая годовщина Октябрьской революции: 1917-октябрь 1922. Екатеринбург, 1922. С.19,23-25,26-31,32-33,40-42,43-47,56-58.

² Аверин В.К. Октябрьская революция в екатеринославе /сентябрь 1917 г.- апрель 1918 г./ // Летопись революции. 1927. № 5-6. С.114; Амосов И.К. Брянский завод в подготовке Октября // Там же. № 3. С.41-57; Его же. Екатеринбургские металлурги в борьбе за Октябрь // Там же. 1929. № 2. С.202-227; № 3. С.159-190; Валявка В.А. Из истории революционной деятельности екатеринославских рабочих с 1914 по 1917 годы // Там же. 1923. № 2. С.149; Квиринг Э.И. Екатеринбург: декабрь 14 г.- июнь 15 г. // Там же. С.129-130; Его же. Некоторые поправки к воспоминаниям. Екатеринбургском Октябре // Там же. 1928. № 2. С.137-138.

Діяльність, погляди, позиції Е.І.Квірінга в період встановлення Радянської влади на Катеринославщині в 20-х роках знайшли своє відображення в статтях, вміщених в збірнику "Борьба за Советы на Екатеринославщине"¹.

У роботах узагальнюючого характеру 20-х-30-х рр.², присвячених боротьбі за встановлення Радянської влади на Україні, лише доповнюються відомості, які вміщені у вищевказаних збірниках про участь Е.І.Квірінга в революційних перетвореннях в Придніпров'ї.

В історичній літературі, яка виходила з часу арешту Е.І.Квірінга восени 1937 р. і до його посмертної реабілітації в березні 1956 р.³ не тільки відсутні будь-які спогади про його революційну, партійну і державну діяльність, але його ім'я взагалі не згадувалося не тільки в спеціальних наукових працях, але навіть у викривальних статтях на сторінках періодичної преси того часу. Цей факт повністю вписувався в схему сталінської суб'єктивістської політики, коли вчорашні "вожді народів", потрапивши в ранг "ворогів" партії й держави, віддавались забуттю настільки, що їх імена викреслювалися з контексту найважливіших історичних подій, в яких вони брали саму активну участь чи навіть відігравали одну з провідних ролей.

Ім'я Е.І.Квірінга було повернуто нашій історичній пам'яті і суспільній свідомості зразу ж після XX з'їзду КПРС, який поклав початок демонтажу важкої спадщини сталінізму і культу особи Сталіна.

Революційна, державна і суспільно-політична діяльність Е.І.Квірінга в 50-60-х рр. знайшла своє відображення в фундаментальних, узагальнюючих роботах з історії КПРС, Компартії України,

¹ Борьба за Советы на Екатеринославщине. Днепропетровск, 1927. 283 с.

² Эрде Д. Революция на Украине. От керенщины до немецкой оккупации. Харьков, 1927. С.257; Скрипник М.А. История пролетарской революции на Украине. К., 1929. С.66; Волин М. История КП/б/У в сжатом очерке. Харьков, 1930. С.68-69; Попов Н.Н. О националистических уклонах в рядах украинской парторганизации и о задачах борьбы с ними. Харьков, 1933. С.16,29.

³ Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф.39. Оп.4. Спр.81. Арк.22 /Далі: ЦДАГОУ/.

революційного руху і соціалістичного будівництва¹. Слід відзначити, що в цих працях при повній, з нашої точки зору, вірогідності викладених фактів, діяльність Е.І.Квірінга не проаналізована належним чином. Його постать як політичного діяча не винесена на перший план в порівнянні з іншими представниками української соціал-демократії, що по-нашому глибокому переконанню не зовсім відповідає історичній правді.

Початок історіографії життєвого шляху Е.І.Квірінга поклали книги під редакцією його ведучого біографа П.П.Бачинського, які вийшли в 60-х роках². Ці роботи охоплюють весь життєвий шлях Е.І.Квірінга і в свій час сприяли значному розширенню уявлень про його політичну діяльність.

В науковий обіг цих книг, які мали науково-популярний характер введено раніше невідомі дослідникам архівні документи й матеріали, що зберігалися в колишньому Партійному архіві Інституту історії партії при ЦК КП України.

Проте, відносна вузькість архівних джерел, а також загальна тенденція, що мала місце для всієї персоналістики 60-х-початку 80-х рр., згідно якої вчорашні "вороги народу" зображувалися виключно як полум'яні більшовики, які тільки іноді припускалися деяких "помилко" і тут же їх виправляли, привели до того, що і Е.І.Квірінг був зображений саме таким більшовиком.

70-90-і рр. відзначені цілим рядом цікавих праць проблемного характеру, які розглядали ті чи інші аспекти багатогранної

¹ История Коммунистической партии Советского Союза. В 6-ти томах. М., 1964-1975. Т.2. С.580; Т.3. Кн.1. С.399; Кн.2. С.54,130, 131,132,301; Т.4. С.351,580; Очерки истории Коммунистической партии Украины. К., 1977. С.208,277,284,291,303; Очерки истории Днепропетровской областной партийной организации. Днепропетровск, 1979. С.158,162,169,172,179,181,187,190,212.

² Бачинский П.П., Квириг В.Э. Эммануил Ионович Квириг. М., 1964; Бачинський П.П., Квірінг В.Е. Еммануїл Іонович Квірінг. К., 1964; Бачинский П.П., Квириг В.Э., Перельман Н.В. Эммануил Ионович Квириг. М., 1966; *Bachinskiy P. Emanuel Kvirina. Alma ta*, 1974.

діяльності Е.І.Квірінга, що залишалися раніше за полем зору дослідників¹. Поява подібних публікацій стала наслідком процесу демократизації всього суспільного життя, який почався з середини 80-х рр. У істориків тепер з'явилися реальні можливості висвітлювати історичні процеси без суб'єктивістських поглядів і фальсифікації минулого, в тому числі і політичних біографій.

Прикладом тому є фундаментальні праці і монографічні дослідження з історії України, що з'явилися з 2-й половині 80-х – на початку 90-х рр.² 100-річчя з дня народження Е.І.Квірінга в 1988 р. було ознаменовано виходом із друку збірника його вибраних промов і статей³.

Через рік, в 1989 р. була перевидана робота П.П.Бачинського і А.А.Сергієнко, яка висвітлювала в науков.-популярному плані

¹ Березний А.А. Становление массовой рабочей газеты. /На историческом опыте печати Донбасса и Криворожья 1921-1925 гг./ . Канд. диссертация. М., 1979; Бут О.М. Проблемы управления промисловістю: історичний досвід і уроки. /На матеріалах парторганізацій України. 1921-1941 рр./ . К., 1990. С.20,27; Сергієнко А.А. Радянський партійний і державний діяч, вчений-економіст // Економіка Радянської України. 1978. № 9. С.67-73; Еє же. Проблема темпов економічного розвитку в роботах Э.И.Квирінга // Економіка Советской Украины. 1973. № 10. С.55; Якунин В.К. Социалистическое строительство на Украине. /Историография 20-х – второй половины 30-х гг./ . Днепропетровск, 1989. С.48,50.

² Варгачук П.Л., Шморгун П.М. Забуті події та імена: Із історії більшовицьких організацій України в дожовтневий період. К., 1990. 141 с.; Варгачук П.Л. У борні гартована: В.І.Ленін і більшовицькі організації Катеринославщини. Дніпропетровськ, 1990. С.207; За власть Советов на Украине: Из истории борьбы большевистских организаций /1917-1920 гг./ /Под ред.: Варгачука П.Л., Голудяка И.Л., Крижановского В.П. и др. К., 1988. 315 с.; Мельниченко В.Е. Интернациональное сплочение трудящихся: страницы исторического опыта. К., 1986. 303 с.; Украина в 1917-1921 гг. Неотретье проблемы истории: /Сб. научных трудов под ред. Супруненко Н.И. К., 1991. 280 с.

³ Квирінг Э.И. Из жизни речи и статьи. К., 1989. 486 с.

критичний шлях Е.І.Квірінга¹. В порівнянні з попередніми працями вона в деякій мірі доповнена новими відомостями, що висвітлюють роль Е.І.Квірінга на посту секретаря Донецького губкому КП/б/У, першого /потім Генерального/ секретаря ЦК КП/б/У, завершенні відбудови народного господарства республіки. Проте, в цій роботі, як і в попередніх виданнях зберігається загальна тенденція показати Е.І.Квірінга не інакше як безкомпромісним учасником встановлення більшовицької диктатури на Україні.

Одним із перших серед у раїнських істориків показав Е.І.Квірінга як більшовика ліберального напрямку і активного опонента сталінської лінії С.С.Діброва². Проте, на наш погляд, автору все ж не вдалося уточнити ступінь особистої відповідальності Е.І.Квірінга за деформацію всіх сфер життя і побуту українського народу в умовах становлення культу особи Сталіна.

Таким чином, аналіз літератури про політичну діяльність Е.І.Квірінга свідчить, що в світлі вимог розвитку історичної науки сьогодні, наявні біографічні і узагальнюючі праці вміщують далеко неповну, або багато в чому спотворену картину його політичної біографії. Отже, враховуючи недостатній ступінь розробленості, а також наукову і практичну значущість проблеми, автор зробив спробу в даному дисертаційному дослідженні вирішити наступні задачі:

- проаналізувати погляди й діяльність Е.І.Квірінга як представника "правого" крила більшовицької партії на Україні і через їх призму спробувати переглянути розуміння таких головних "одій досліджуваного періоду як формування більшовицького радикалізму напередодні революції, глибоке зрозуміти суть партійної і економічної політики в період встановлення Радянської влади, а також політичних дискусій початку 20-х рр.;

- на основі аналізу діяльності Е.І.Квірінга в період його роботи на провідних партійних і радянських посадах показати його як провідника поміркованої внутрішньої політики, яка була спрямована на еволюційний шлях економічної модернізації через побудову соціалізму;

¹ Бачиний П.П., Сергиєнко А.А. Еммануїл Іонович Квірінг. К., 1969. 199 с.

² Діброва С.С. Говарит Квірінг // Про минуле - заради майбутнього. К. 1989. С.300-310.

- вивченням всебічної діяльності Е.І.Квірінга довести, що сталінізм не був єдино можливим продовженням соціалістичної ідеї.

Характеризуючи джерельну базу дисертаційного дослідження слід відзначити, що її складає достатньо широке ко-¹ документів і матеріалів.

Виділення основних груп джерел проведено нсми з врахуванням їх соціальної орієнтації, по видах, походженню і авторстві.

Суттєву джерельну базу дисертації склали власні роботи Е.І.Квірінга, написані ним в період його діяльності на Україні і пізніше, які порушують історичні процеси, що відбувалися на той час.

Його діяльна участь в формуванні й пропаганді політики партії на Україні знайшла органічне втілення в творчій спадщині, яка налічує більше 200 робіт - статей, доповідей, промов¹.

Одним із джерел для розкриття теми є протоколи, стенографічні звіти і матеріали партійних і радянських органів, зокрема Уш-Хш з'їздів РКП/б/-ВКП/б/, І-ш з'їздів КП/с/У, партійних і безпартійних конференцій, пленумів ЦК КП/б/У, в роботі яких Е.І.Квірінг брав активну участь. Другу важливу групу джерел для розкриття теми складають документи місцевих партійних, державних, господарських органів і суспільних організацій, в роботі яких Е.І.Квірінг здійснював безпосередню практичну участь.

Характеризуючи джерельну базу дисертаційного дослідження в цілому, необхідно відзначити, що далеко не всі етапи життя ого шляху Е.І.Квірінга на Україні знайшли однакове відображення в архівних матеріалах.

Найбільш повно представлено архівними документами катеринославський період діяльності Е.І.Квірінга. Завдяки цьому, наприклад, автору вдалося можливість за допомогою унікального в своєму роді матеріалу - повних протоколів засідань Катеринославської міської думи /єдиних на Україні/² на прикладі діяльності Е.І.Квірінга в думі показати, що більшовики не ігнорували парламентську діяльність і зуміли поставити її на благо незаможних міських верств³

¹ Квірінг Э.И. Избранные речи и статьи. С.467-475.

² Днепр вечерний. 1990. 22 лютого.

³ Державний архів Вінницької області. Ф.469. Оп.1. Спр.1. Арк.77об.,133,137,174,174об.,213,214,230,231. /Далі: ДАДНО/.

Значно менше документальне підтвердження має дозвтовневий період діяльності Е.І.Квірінга. Висвітлити народногосподарську діяльність Е.І.Квірінга в значній мірі автору дисертаційного дослідження допомогло використання документів, які зберігаються у фонді Вищої Ради народного господарства¹.

В процесі роботи над дисертацією широко використовувались текстові матеріали, а також фотодокументи, що зберігаються в особистому фонді Е.І.Квірінга² і особистому фонді С.І.Голнер³, яка з 1917 по 1925 рр. була його дружиною, матеріали бесіди автора з дочкою Е.І.Квірінга, С.З.Савицькою, яка мешкає у Москві.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно є першим спеціальним дослідженням діяльності Е.І.Квірінга на Україні під зором альтернативного підходу. Автор дисертації виходячи з факту неоднорідності соціал-демократичного руху на Україні, на прикладі життя і діяльності Е.І.Квірінга намагається показати, що в представників правого крила КП/б/У складалася своя концепція соціалістичної перебудови суспільства на Україні, яка не мала нічого спільного зі сталінською моделлю "казарм'яного комунізму".

Практичне значення роботи випливає з того, що багато складних процесів сучасності в якійсь мірі мали свої аналоги в минулому. Е.І.Квірінгом по деяких суперечливих питаннях були висунені досить конструктивні і ділові пропозиції, які цілком заслуговують нашої пильної уваги. Крім того, багато з приведених раніше не вказаних фактів можуть також вливати свіжу сторінку в історію України.

Апробація дослідження. Результати дослідження повідомлялися на науково-практичних, науково-методологічних і науково-теоретичних конференціях Всесоюзного /м.Москва, 1991 р./ республі-

¹ Центральний державний архів Довгтневої революції, вищих органів державної влади і органів державного управління України. Ф.34. Оп.1. Спр.1-а,1-б,9,10,13,21,40,41; Оп.25. Спр.1,3,7; Оп.26. Спр.1,3,4,10,11,14,16,19,21; Оп.27. Спр.1,3,4. /Далі: ЦДАОР України/.

² Російський державний архів економіки. Ф.9590.Спр.16,17,18.

³ Російський центр охорони та вивчення документів новітньої історії. Ф.565. Спр.61,69,76,90.

іського /м.Челябінськ, 1991 р., Київ-Кам'янець-Подільський, 1991 р./ і регіонального /м.Запоріжжя, 1990,1991 р./ рівнях. Основний зміст дослідження знайшов відображення також в опублікованих статтях.

П. СТРУКТУРА І ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Робота виконана в рамках хронологічно-проблемного принципу дослідження і складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури.

У вступі обґрунтовується вибір теми, розкривається її актуальність, ступінь вивчення. Сформульовані мета і задачі дослідження. Визначені новизна, практичне значення і хронологічні рамки дисертації. Розкриті її методологічна і джерельна база.

В першому розділі "Участь Е.І.Квірінга в робітничому і соціал-демократичному русі /1914 р. - грудень 1917 р./" автор висвітлює початковий період політичної біографії Е.І.Квірінга, протягом якого він, пройшовши шлях від захопленого соціал-демократичними ідеями студента до голови Ради робітничих і селянських депутатів одного з найбільших промислових центрів України м.Катеринослава, формується як більшовик поміркованої або реформаторської орієнтації.

Вважаючи необхідним і можливим змінити на краще ставлення основного населення країни - робітників і селян, представники революційної інтелігенції Е.І.Квірінг пов'язує свою громадсько-політичну діяльність з РСДРП. Йому видається, що проведення в життя програм саме цієї партії найбільш точно відповідає тим цілям і задачам, які ставить перед собою в цілому робітничий рух.

Е.І.Квірінг добре розумів проблеми життя і боротьбу робітничого класу, його насущні потреби, оскільки з самого початку своєї трудової діяльності і аж до свого вступу в Катеринославської Ради робітничих і солдатських депутатів безпосередньо знаходився в робітничому колективі, де завжди був зайнятий конкретною роботою. Його виробнича діяльність в основному була пов'язана з соціальною допомогою робітникам, яку надавали лікарняні каси, а в 1917 р. - фабзавкоми. Саме через ці організації соціал-демократи найбільш успішно легальним шляхом поширювали свій вплив на ширшу робітничу масу.

Вирішення проблем робітничого класу, які особливо загострилися з початком першої світової війни, Е.І.Квірінг бачив в органічному об'єднанні робітничого руху з ідеями соціал-демократії. Всією своєю діяльністю він сам намагався сприяти такому злиттю. Але, оскільки партійна й революційна робота для Квірінга в дожовтневий період ніколи не складала єдиний рід занять, а всього лише супроводжувала його основній роботі в сфері страхування робітників, ми не можемо його однозначно характеризувати як революціонера-професіонала. Своєю участю в революційному процесі Е.І.Квірінг намагався спрямувати його в русло проведення енергійних соціальних реформ. Саме це стало відмінною рисою для представників так званого поміркованого, пізніше "правого", більшовизму напередодні жовтневого перевороту 1917 р.

Однозначно зараховуючи себе до більшовицької партії, тим не менше Е.І.Квірінг ніколи не намагався протиставити свою партію по відношенню до інших демократично настроєних політичних сил. Навпаки, всупереч установкам більшовицького центру на особисте захоплення політичної влади, Е.І.Квірінг в період між двома революціями 1917 р. усіма силами намагався створення єдиного революційного фронту демократичних сил, боровся за створення єдиного соціалістичного уряду.

Ми з повним правом можемо стверджувати, що це були не "конституційні ідеї" правого крила більшовицької партії, в тому числі і Е.І.Квірінга, а глибокі переконання, прагнення досягнути цілей більшовицької партії меншовицькими методами, по суті цивілізованим чином.

Вивчення політичної біографії Е.І.Квірінга в дожовтневий період дозволяє авторові зробити узагальнюючий висновок про те, що ще за кілька років до встановлення Радянської влади в 1917 р. в РСДРП почався процес формування поміркованого, правого крила партії, що стало предтечею розтягнутих на десятиліття внутріпартійних незгод.

В другому розділі "Е.І.Квірінг в період революції на Україні /1917-1920 рр./" основну увагу приділено аналізу багатогранної діяльності Квірінга в роки української революції. Протягом досліджуваного періоду Е.І.Квірінг веде безкомпромісну боротьбу з угрупованням "лірч" комуністів в КП/б/У, чий погляд і дії відрізнялися крайньою ультрареволюційністю, непродуманістю і тому не були достатньо доцільними як з точки зору загальнолюдських

цінностей, так і з точки зору історичної перспективи. Як одним з кульмінаційних моментів в безперервній полеміці між "правим" і "лівим" угрупованнями в КІ/б/У було питання про організацію всеукраїнського збройного повстання восени 1918 р. Е.І.Квірінг виступив проти відновлення Радянської влади на Україні збройним шляхом, виходячи при цьому з реальної відсутності внутрішніх революційних сил українського народу.

Його прагнення до встановлення компромісу між більшовиками і Центральною Радою на початку 1918 р. трансформувалося в бажання обмежитися лише більшовицькою агітацією і пропагандою. Тільки з умовою, що вона знайде відгук серед широких мас населення республіки, Радянська влада дійсно здобула би право на існування на її території.

Автор далекий від думки ідеалізації, поміркованих "правих" більшовиків в рядах КІ/б/У, але безперечно залишається те, що вони були значно ближче до ідей гуманізму, демократії і справжнього народовладдя, ніж радикальні "ліві" більшовики.

Під впливом зміненої воєнно-політичної і економічної обстановки на Україні "праві" погляди Е.І.Квірінга поступово переростають в його пасивний опір воєнно-комуністичним підходам в управлінні економікою. Переконавшись, що це ще більше поглиблює викликану довготривалими воєнними діями господарську розруху в республіці, Е.І.Квірінг приходять до висновку, що одного пасивного опору недостатньо, потрібна активна протидія невиправданій себе політиці "воєнного комунізму".

У 1919 р. в період колосальної розрухи на Україні, уряд доручив Е.І.Квірінгу керівництво Радою народного господарства України. В цей початковий період закладення основ соціалістичної економіки, при повному поширенні на території України політики "воєнного комунізму", визначаються контури економічної лінії Е.І.Квірінга, яка часто не співпадала з лінією більшовицького центру. Соціалістичне перетворення основ народного господарства Е.І.Квірінг бачив в обов'язковому проходженні стадії "державного капіталізму" і створення змішаної економіки при провідній ролі у ній соціалістичного державного сектору. Таким чином, перспективна квірінгова модель соціалізму сфері економіки мала небагато спільного з тою жорсткою централізованою диктатурою держави в промисловості, яка згодом була створена під егідою більшовиків.

Кровопливні події, що продовжувалися в республіці, відвернули Е.І.Квірінга від народногосподарської діяльності, переклчивши його енергію на воєнні цілі. В цей час він починає серйозно задумуватися про перші результати господарської політики радянської влади, перекопується в необхідності економічного суверенітету республіки. Тут починається різкий перелом у ставленні Е.І.Квірінга до національних проблем на Україні - від повного нігілізму в цьому питанні він переходить до усвідомлення негайного їх вирішення.

Відмовившись від роботи в Москві, в січні 1920 р. Е.І.Квірінг прибуває в зруйнований до решти центр української металургії - м.Катеринослав. "Е синокомуністичні методи керівництва" які виявили свою повну неспроможність, ніяк не могли сприяти відродженню промисловості краю. Не виявляли зацікавленості у відбудовних роботах багаточисленні противники Радянської влади. Тому викликає захоплення і, разом із тим, великий інтерес те, як голові губревкому, потім - губвиконкому Е.І.Квірінгу ще за рік до введення непу вдавалось керівництвом налагодженням виробництва найбільших металургійних заводів Придніпров'я. При цьому, на основі вивчених нами документів, Е.І.Квірінгу, не дивлячись на розгорнуту в широким масштабах діяльність губернського ЧК, самому вдається не вживати репресивних заходів по відношенню до робітників та інших категорій трудячого населення і, навіть, в якійсь мірі, стримувати розростаючийся прес більшовицької диктатури.

У цей час Е.І.Квірінг вперше в масштабах губернії приступав до практичного вирішення національного питання. З його ініціативи при Катеринославському губпарткомі всупереч вказівкам центральних партійних органів відроджується секція національних меншин, покликана турбуватися про збереження культурних традицій, надання допомоги в господарському житті малих народів. Відчуваючи неприйняття більшовицької пропаганди серед широких мас українського селянства, Е.І.Квірінг приходив до висновку про необхідність постановки такої форми пропаганди комуністичних ідей, яка проходила б через національну самосвідомість українського народу. Розуміння цього подальшому як у Е.І.Квірінга, так і в деяких інших лідерів КП/б/У привело до формування теорії українського комунізму.

В третьому розділі "Діяльність Е.І.Квірінга в умовах мирного будівництва" зроблено спробу розкрити те, як Е.І.Квірінг, займаючи високі партійні пости, зумів підкорити свою партійну діяльність вирішенню найскладніших народногосподарських проблем, брав активну участь у проведенні політики українізації, не рахувчись при цьому з відведеними Центром для неї рамками, мудро підійшов до розв'язання національних проблем населяючих Україну малих народів.

Перехід від війни до миру на Україні, як і в інших республіках, проходив у надзвичайно важких умовах. Крупна промисловість практично припинила випуск своєї продукції. В повному занепаді знаходилося сільське господарство. Катастрофічно відчувалася нестача палива. Тому відродження шахт Донецького вугільного басейну перетворилося в життєву необхідність.

У 1921-1923 рр. Донбас представляв собою одну з самих "гарячих" ділянок народногосподарського фронту, куди спрямовувалися найбільш талановиті партійно-господарські керівники. В цей час Е.І.Квірінг, черговий раз відмовившись від роботи в Москві, виявив бажання знаходитися в центрі відбудовних робіт головної "кочегарки" країни. Його обирають секретарем Донецького губкому КП/б/У.

Проведенню нової економічної політики в Донецькому басейні все більше перешкождали адміністративні методи господарювання голови Центрального правління кам'яновугільної промисловості постійного опонента Е.І.Квірінга "лівого" комуніста Г.Л.П'ятакова.

В той момент гостра боротьба між Квірінгом і П'ятаковим велася з питання використання дрібної кам'яновугільної промисловості, що знаходилася в приватній власності. Зважаючи на відсутніх достатніх грошових субсидій для крупної державної вугільної промисловості, на думку Е.І.Квірінга саме за рахунок захоплення з боку держави роботи численних дрібних приватних шахт можливо прискорити процес відродження всієї вугільної промисловості. Крім того, з трибуни пленумів Донецького губкому КП/б/У Е.І.Квірінгом були висунуті цікаві й сміливі пропозиції, спрямовані на скоріше відродження всього господарського життя Донбасу. Так, у 1922 р. він наполегливо рекомендує створення на території Донбасу концесійних підприємств з залученням іноземного капіталу, закликав до створення змішаних підприємств, обґрунтовуючи

при цьому реальні вигоди для Донбасу.

Господарська політика Донецького губпарткому на чолі з Е.І.Квірінгом не завжди знаходила ширю підтримку з боку центральних партійних органів, які побоювалися, за словами, самого Е.І.Квірінга "вибуху місницьких настроїв походу місцевих парторганізацій проти централізованих органів..."¹ Тим не менше, завдяки роботі Донецького губкому КП/б/У в напрямку інтенсивного проведення нової економічної політики була запорука успіху в відродженні господарського життя Донбасу.

Неп економічний визначав неп і політичний, що ускладнювало наступне зміцнення жорсткої тоталітарної системи. З цієї ситуації було два виходи: саморозпад тоталітаризму чи зміцнення його за рахунок встановлення на вершині більшовицької піраміди одноособної влади диктатора. Тому за фасадом внутріпартійної боротьби в 1923-1925 рр., в період, коли партія втратила свого вождя - В.І.Леніна, ховалося особисте суперництво за лідерство в партії і в країні.

З квітня 1923 р. Е.І.Квірінг займає вищий партійний пост в республіці першого /пізніше - Генерального/ секретаря ЦК КП/б/У. Недивлячись на це, для нього не були характерними риси вождізму, і, можливо тому, Квірінгу не вдалося зрозуміти істинне значення внутріпартійних дискусій, які розгорнулися в усіх галузях - в економіці, політиці на селі, ідеологічній сфері.

В цей час Е.І.Квірінг звертає пильну увагу на становище українського селянства. Беручи до уваги специфіку українського села, Е.І.Квірінг бачить запоруку його добробуту в диференційованому підході до селянства, до збереження і зміцнення сильних селянських господарств, а не в їх розкуркуленні.

Д.З.Мануїльський та інші українські більшовики відкрито виступили із звинуваченнями на адресу Квірінга з приводу його "куркульської" орієнтації. В цьому вони знайшли підтримку в більшовицькому центрі.

Зараз ми з упевненістю можемо стверджувати, що виконання аграрної програми Е.І.Квірінга в республіці стало би гарантією

¹ Російський центр охорони та вивчення документів новітньої історії. Ф.17. Оп.14. Спр.888. Арк.13.

запобігання тих голодоморів, які через кілька років мали місце на Україні.

Участь широких трудящих мас і партійного апарату у внутріпартійних дискусіях Е.І.Квірінг розглядав як вимушений і недоцільний захід, оскільки він відволював їх від конкретної справи по побудові основ ленінської моделі соціалізму. Головним реформатором ленінізму, на думку Е.І.Квірінга, виступив Л.Д.Троцький. Тому він найактивнішим чином включається в рішучу боротьбу з Троцьким і троцькізмом, виступав з обвинувальними промовами в його адресу на різного рівня партійних форумах і зборах, публікує брошури і статті антитроцькістського спрямування.

Ретельно проаналізувавши думку більшості парторганізацій України, всупереч вказівкам Генерального секретаря ЦК РКП/б/ Й.В.Сталіна про те, що Л.Д.Троцького слід залишити в складі Політбюро ЦК РКП/б/, Е.І.Квірінг на січевому /1925 р./ пленумі ЦК КП/б/У вносить пропозицію про його негайне виведення зі складу Політбюро ЦК і зміщення з посади голови Реввоенради РРФСР. Тим самим Е.І.Квірінг посмів порушити хід сталінського "сценарію" поетапної дискредитації видатних партійних авторитетів, виявив своє непризнання в особі Й.В.Сталіна "вождя народів".

Курс на самостійну економічну лінію в галузі промисловості і сільського господарства, активна участь в процесі українізації і збереження самобутності малих народів, відсутність прагнення в усьому строго дотримуватися вказівок більшовицького центру - все це визначило те, що в період згортання непу, а разом із ним і внутріпартійної демократії Е.І.Квірінг змушений був залишити пост Генерального секретаря ЦК КП/б/У і більше ніколи не повертатися до активної політичної діяльності.

У висновках автором підводяться підсумки проведеного дослідження.

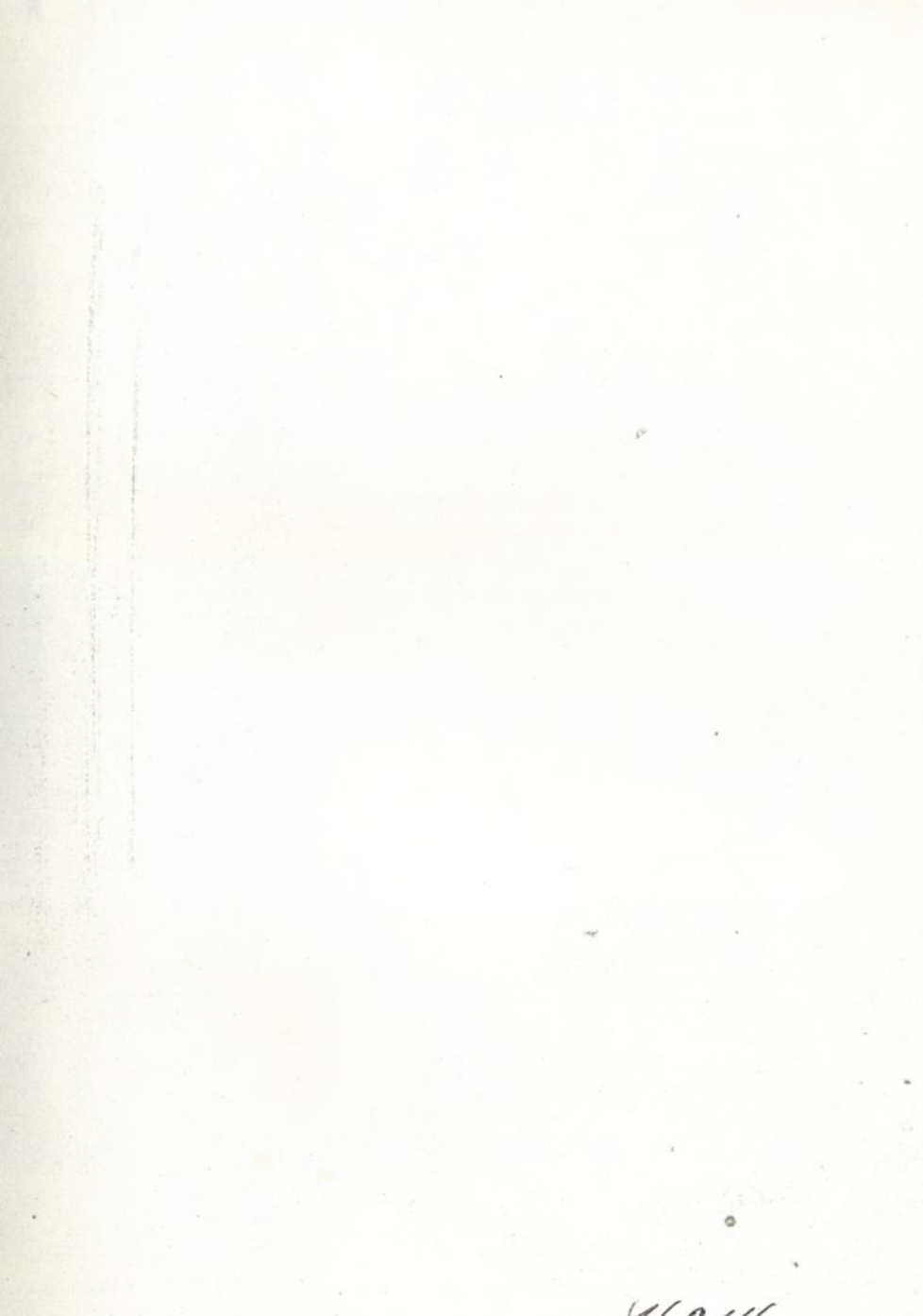
Викладаються основні висновки, даються рекомендації по дальшому вивченню проблеми, а також відзначаються аспекти, що вимагають більш повного висвітлення.

Зокрема, автор відзначив, що багатогранна діяльність Е.І.Квірінга цікава тим, що в ній повною мірою знайшли відображення суперечності дуже складної епохи соціально-економічної і національної революції на Україні. На прикладі політичної і народногосподарської діяльності Е.І.Квірінга автор зробив спробу показати суть правобільшовицької течії в КП/б/У.

АН УРСР

Основні положення дисертації викладені в наступних публікаціях автора:

1. Деятельность Э.И.Квиринга в Екатеринославской городской думе: Тезисы докладов к областной научно-практической конференции. "Малочисленные национальности Юга Украины: история и современность". Запорожье. 1990. С.21-32.
2. Политическая история в лицах: Э.И.Квиринг // Тезисы докладов межвузовской научно-методической конференции "Актуальные проблемы вузовского курса политической истории /дооктябрьский период/ и методика их изучения". Запорожье. 1991. С.63-65.
3. Е.І.Квірінг на Брянському заводі // Тези доповідей і повідомлень У Всеукраїнської конференції "Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України". Київ - Кам'янець-Подільський. 1991. С.216-217.
4. Отношение Э.И.Квиринга к проблеме становления экономических взаимоотношений РСФСР и УССР в 1919 г. // Тезисы докладов научно-теоретической конференции "Советское общество: прошлое, настоящее, будущее". Челябинск, 1991. Ч.2.
5. Деятельность Э.И.Квиринга по развитию рабочего движения в Приднепровском крае в годы нового революционного подъема // Вестник краеведа. Запорожье. 1991. № 2. С.53-54.
6. Тактика кадетов летом 1917 г. // Тезисы докладов Всесоюзной научно-методической конференции "История политических партий в вузовском курсе политической истории. Проблемы теории, методологии, методики. М., 1991. Вып.1. С.120-122. /В соавторстве/.
7. Освещение политической биографии Э.И.Квиринга в партийно-советской периодической печати // Современная публицистика и историко-партийная наука. Сборник научных трудов ДГУ. 1991. С.161-168.

26.215

AV 26.215